

בס"ד

שיעורי המלבי"ם פרשיות בשלח, יתרו, ומשפטים

בשלח

מלבי"ם שמות פרק טו פסוק ב

זה אלי. מצד שהוא אלי שהכרתיו בחוש ובהכרה ע"י הנסים שעשה עמנו שראיתי בעיני כמראה עליו באצבע כי זה הוא, עי"כ ואנוהו, ישכן בתוכנו קדוש בנוה קדשו, ושכינתו תהיה בתוכנו עד שכולם ידעו אותו ויראו הנהגתו והשגחתו, משא"כ מצד שהוא אלהי אבי, שעם האבות התנהג בנסים נסתרים מעוטפים בדרכי הטבע, וגם אנחנו אין לנו מצד זה ידיעה ברורה ממנו רק קבלה מהאבות, עי"כ ארוממנהו, כאלו הוא רם מאתנו ומנהיג ע"י אמצעים כמלך השוכן ברחוק ובמקום רם ונשא שא"א לקרב אליו, אבל עתה שהוא אלי אנוהו:

לכל א' יש הימים של "זה אלי ואנוהו", ואת הימים של "אלקי אבי וארוממנהו". הימים של "להגיד בבקר חסדיך", והימים של "ואמונתך בלילות". הימים של "קדוש קדוש קדוש ה' צבקות בלא כל הארץ כבודו", והימים של "ברוך כבוד ה' ממקומו".

יתרו

מלבי"ם שמות פרק יט פסוק א

בחדש השלישי לצאת ב"י מארץ מצרים. תחלה בא לבאר שאז הגיע עת הכושר אל מעמד הנבחר ולא היה אפשר שיהיה קודם לכן, שההכנה האחת לזה היה צאת בני ישראל מארץ מצרים, כי מתן תורה לא היה אפשר שיהיה ליחידים רק לעם נברא ששים רבוא שהוכנו לזה לעלות בהר ה' ולקבל תורתו, ועד עתה היה הסגולה ולב האדם רק ביחידים שעמדו בכל דור, והגם שניתן להם איזה מצות היה זה רק להשלים א"ע ואת ב"ב המעטים, ומה שקרא אברם בשם ה', לא היה בתורת נביא לתת תורה ודת כולל רק בתורת מורה ומלמד ומוכיח וכמ"ש הרי"א, כי להנתן תורה היה צריך שימצא גוי קדוש כולם ראויים אל הענין האלהי, כמו שהיו ישראל ששים רבוא שכולל כל הפרצופים וכל הדעות, כמ"ש הרואה ששים רבוא מברך אומר ברוך חכם הרזים שאין דעותיהם שוות זל"ז, וזה לא היה עד עתה, כי גם אחר אשר פרו ורבו במצרים והיה כמספר הזה, היה צריך שיזדכך חמרם ויכנע ע"י קושי השעבוד כהתוך כסף בתוך כור הברזל בזמן הקצוב מאת החכמה העליונה שלא נשלם עד עתה, וגם אחר שיצאו ממצרים לא היו ראויים לזה עד שיזדככו מטומאת מצרים שזה היה ע"י המסעות שנסעו וראו מעשה ה' ונפלאותיו והוכן נפשם אל האמונה, כי בכל מסע נתנסו בנסיון חדש ויצאו מטומאת מצרים אל מדרגה יותר נעלה בקדש, וכמו שפרשתי בארצות השלום דרוש ב' בפסוק אלה מסעי ב"י אשר יצאו מארץ מצרים, ועד עתה נסעו עשר מסעות עד שמדבר סיני היה המסע האחד עשר, שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה, וכבר פ' חז"ל שלא נתנה להם התורה תיכף בצאתם שעד עתה לא נתרפאו מתחלואי מצרים הגופניים והנפשיים, ובכ"ז לא רצה לעכב מ"ת עד בואם לארץ ישראל, כי היה צריך שיהיה סמוך ליצ"מ שעוד לא נמחק מנפשם הרושם שקבלו מן הנפלאות שעשה להם במצרים ועל הים וכמ"ש הרי"א באורך

חשיבות של כלל עם ישראל בקבלת התורה. ה' דוקא נתן התורה לעם, ולא ליחידים, ועלינו לדאוג בעד התורה של העם, ובעד היהדות של העם, כי התורה ניתנה לעם, ולא ליחידים. יש אנשים שהולכים כל חייהם ורק מענין אותם את הרוחניות שלהם, ולא של אחרים. וזה לא כשיטת

תורתנו, שכולנו ערבים זה לזה, ואנו כגוף א', ויש חלקי התורה השייכים רק לכמה ולא לאחרים.

מלבי"ם שמות פרק יט פסוק א

ואמרו חז"ל בשבת פתח האי גלילאה בריך רחמנא דיהיב אוריין תליתאי לעמא תליתאי על ידי תליתאי ביומא תליתאי בירחא תליתאי, כי הקדושה עולה בג' מדרגות כמ"ש קדוש קדוש קדוש, הקדושה התחתונה היא על ארעא, שיתקדש החומר והארציית, והקדושה האמצעית היא בשמי מרומא שתתקדש הנשמה בת שמים המושלת על החומר, והקדושה הגבוהה היא קדיש לעלם ולעלמי עלמא שהוא הנצחית שלקח הקדוש ברוך הוא לעצמו כמ"ש במדרש פ' קדושים משל למלך שהיו לו ג' עטרות נתן שתיים בראש בניו ואחת נטל לעצמו, ולא יזכו לקדושה השלישית רק א' בדור, והצדיקים לעת"ל כמ"ש עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש כמ"ש במק"א, וכן בתורה נמצאו ג' קדושות כמ"ש חז"ל הלוחות ארכן ששה טפחים שתיים בידו של משה ושתיים בידו של הקדוש ברוך הוא ושתיים מפסיקות בין יד ליד ומשה נטלן בזרוע, ר"ל שפשטי התורה הם השני טפחים שהיו בידו של משה וצפונותיה הנעלמים הם בידו של הקדוש ברוך הוא, ודרכי התורה בטעמיה והלכותיה המסורים בע"פ לחכמי דור דור הם הטפחים האמצעים שנטל משה למסרם לחכמי הדורות, ועז"א דיהיב אוריין תליתאי, ובין עם ה' נמצאו ג' מדרגות, המון העם שאין משיגים רק הלבוש החיצון שהם פשטי התורה, והלויים שמשיגים גופי התורה וטעמיה ותורה שבע"פ שהוא הגוף שתחת הלבוש והם היו המורים כמ"ש יורו משפטיך ליעקב, והכהנים הנכנסים בהיכל הקדש ומשיגים נשמת התורה ורוחניותה וסודותיה. וזה עמא תליתאי ואלה כולם נתנו מרועה אחד ע"י תליתאי, שמשה היה שלישי לבטן וקודם לו נולדו אהרן ומרים שהכינו שתי קדושות הקודמות, וגם משה בעצמו היו לו ג' מדרגות: א] קודם מראה הסנה שצפה בחכמה ע"י העיון והמחקר, ב] בעת מראה הסנה שהשיג בנבואה באספקלריא שאינה מאירה, ג] אח"ז שנתעלה למדרגה היותר גדולה להשיג באספקלריא המאירה אשר פה אל פה ידבר בו, והוכרח שתנתן התורה בירחא תליתאי שבכל חדש הוכנו אל מדרגה אחת בקדש, וגם ביומא תליתאי ע"י הפרישה ג' ימים לבא לקדושה המשולשת, לכן אמר בחדש השלישי ביום הזה באו מדבר סיני, כי יום אתמול לא היה הזמן לזה עד שנכנס החדש השלישי, אחר שבאר ההכנה מצד הזמן יבאר ההכנה שהיה מצד המקום, שהר סיני היה המקום המוכן לזה, וע"כ נקרא הר האלהים שהיתה בו קדושה מתיחסת אל הענין שנבחר אליו, וכבר באר הר"א כמה טעמים למה נבחר המקום הזה דוקא, וע"כ ביום הזה באו מדבר סיני ששם אוה ה' לתת מימינו אש דת למו:

ישנה הרבה מדרגות בלימוד והבנת התורה, ועלינו לעלות מעלה מעלה להשיג ממנה כל מה שאפשר לנו. יש בזה עומק לפנינו מעומק, אבל יש בזה חלק לכולנו. יש ששים רבוא אותיות לתורה.

משפטים

מלבי"ם שמות פרק כא פסוק א

א) י ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. מבואר אצלנו שכל הפרשיות והדברות המחוברות בוי"ו החבור הם שייכים זל"ז או נאמרו רצופים, ואם היה אומר אלה המשפטים בלא וי"ו היה מתחיל ענין אחר, אבל כשאמר בוי"ו מבואר שנאמר בפעם א' עם הקודם, שבעודו בהר סיני ומשה נגש אל הערפל א"ל ה' כה תאמר אל בני ישראל וכל הענין עד ואל משה אמר עלה אל ה', וז"ש ר' ישמעאל אף תחתונים מסיני. כי ממ"ש כה תאמר אל בני" לא משמע רק שיאמר להם פעם א', וכן בכ"מ

דכתיב דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, לכן אמר (דברים לא) כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, דשירה היינו תורה כמ"ש בנדרים (דף לח). ויש הבדל בין הדבור ובין הלמוד שהדבור די בפ"א אבל הלמוד צריך לומר לו הרבה פעמים עד שילמד, ומצאנו שמושה וכן אהרן וכו' למדו ד' פעמים כמ"ש בעירובין (דף נד) כיצד סדר משנה, והנה בהלמוד די אם למדו עד שנתפס בלב התלמיד, ואינו נכלל השנינה היינו שיהיה בכח התלמיד ללמד לאחרים, לכן הוסיף שימה בפיהם שיוכלו להוציא למודי התורה בפיהם ללמדם לאחרים. ועדיין לא נכלל בזה שיהיה להם בכל דברי התורה ידיעה ברורה שיגיעו בה לכלל דעת, שהיא מדרגה היותר גדולה שיהיה הכל ערוך לפנייהם בידיעה ברורה, לכן הוסיף פה אשר תשים לפנייהם, שיעמדו דברי החכמה ערוכים לפנייהם, כדבר העומד נכחו והכל ערוך ומסודר לפניו, וכמ"ש אתה הראית לדעת, שהדעת היא הידיעה הברורה כמו שנודע לאדם המוחשות שרואה בעיניו, כמ"ש בפ' משלי בארץ:

ישנה גם מדרגות בלימוד התורה בידיעת התורה, ומי שחוזר על דבריו זה ישאר אצלו הרבה תורה טוב, וזה מדרגה יותר גדולה. אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, ואפילו משה ואהרן היו צריכים ללמוד כל דבר ד' פעמים, קל וחומר אנו לחזרה.

מלבי"ם שמות פרק כב פסוק כ

(כ) קעח וגר לא תונה ולא תלחצנו. ועפ"ז בא בדברי אגדה שה' אוהב את גרים, ושנקראו בג' לשונות, עבדים, משרתים, אוהבים, כי יש בישראל ג' מדרגות, העושים המצות רק בפועל כפי פשטי התורה כעבד העובד עבודה, והמשרת מעולה מן העבד שעומד בכבוד אצל אדונו וישרת אותו בשירות קל של כבוד, והם הלומדים פנימיות התורה ומקיימים המצות כפי תוכיותם ועובדים עבודת הלב והשכל והמחשבה, ולמעלה הם אוהבי ה' אשר יגלה להם סודותיו והם בני עליה הנכנסים לפרדס בסודות התורה והמצות. העבדים יקרבים ה' רק מצד בריתו עם כלל האומה, והמשרתים כבר ימצא בהם רצון שהוא מדרגה יותר, והאוהבים נדבק עמהם בהשגחה פרטית ושומרים תמיד בשמירה השגחית, ועפ"ז א' שגם הגרים ימצאו בהם המדרגות האלה, ולכן נאמר בהם ברית ורצון ושמירה, ושכלל ענין הגרות חביב אצל הצדיקים שהם בעה"ז כגר ואל מקומו שואף זורח הוא שם כמ"ש באברהם ודוד, ויתר המאמר יבואר:

עוד פעם מצינו דרגות בעם ישראל, ואיש לפי מדרגתו, ומי שמכוון לדעת טעמי המצות וכוונתם עובד את ה' בדרגא יותר גדולה וחשובה. עלינו להבין לא רק מה לעשות אל למה אנו עושים מה שעושים, ולעבוד את ה' בכל כוחנו של הבנה בעבודה.

מלבי"ם שמות פרק כג פסוק ח

(ח) ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים. ובפ' שופטים אמר כי השוחד יעור עיני חכמים, והתבאר אצלי בפ' משלי שסתם חכמה הונח על דברים שאי אפשר לאדם להוציא מכח ביתו רק לקבלם מפי אחרים,או מפי חכמים שקבלו תורה שבע"פ איש מפי איש, ועקר שם חכם הונח על החכם בחכמת התורה. ...והפקחים יכוונו אל תעלומות הדרכים וטיב המעשים מצד שכלם ותבונתם אף בלא קבלה מאחרים. לכן אמר בפ' משפטים יעור פקחים, ששם פקח מורה שהוא פקח הלב והשכל להוציא לאור משפט מדעת עצמו שהוא גדול מהחכם, ובא אחד ולמד על השני שר"ל שבין החכמים ע"י הקבלה מדברי התורה ובין הפקחים שימצאו ההשכלות האלה בדעת עצמם יטם השוחד מני הדרך, אולם בזה היל"ל יעור חכמים כמ"ש כאן יעור פקחים, שמורה על עורון הלב

והשכל, ... וכבר התבאר אצלנו בפי' ס' משלי שיש הבדל בין החכם ובין הצדיק, שהחכם למד וקבל חוקי החכמה מן התורה ומפי חכמים, ויודע כולם ידיעה למודית, אבל הצדיק הוא מי שהתרגל להתנהג כפי חוקי החכמה עפ"י השכל המעשי, הגם שאינו חכם הוא יעשה כל דבר כפי החכמה ע"י הרגלו, והוא בטוח יותר שלא ימוט מחוקי החכמה שכבר נסה ובחן כל דבר בהרגלו השמושי וכמ"ש גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, ... ועז"א דברי צדיקים דברים המצודקים הנאמרים בסיני, ומוסיף אף אם הוא חכם בחכמת התורה ופקח בשכלו וגם התרגל בשמושו בחוקי החכמה, השוחד יטהו מני דרך.

אין חכם כבעל נסיון. הצדיק הוא מי שהעביר כל חכמתו למעשה.

מלבי"ם שמות פרק כג פסוק כה

(כה) ועבדתם. והגם שאמרו שבני חיי ומזוני לא בזכותא תליא אלא במזלא, ועי"כ תחשבו לעבוד למזלות להשיג מהן ענינים אלה, ע"ז משיב, שאם תעבדו את ה' ותתפללו לפניו, תשיגו כ"ז מאת השי"ת וישנה את המזל בכל אלה, אם לענין המזונות וברך את לחמך ואת מימך שכולל כל מאכל ומשקה, ויהיה לך יתרון בזה, כי המזונות שתשיגו ע"י הטבע והמזל אינם בטוחים מחלאים רעים שבאים בסבת המזונות, אבל אני אסיר מחלה מקרבך.

מלבי"ם שמות פרק כד פסוק ד

(ד - ז) ויכתב משה. גם זה היה ביום הששי, וישכם בבקר של יום השביעי בסיון וישלח את נערי ב"י הבכורות כפי' חז"ל. ובזה נכנסו אבותינו לברית במילה (שמלו במצרים) ובטבילה (כמ"ש וכנסו שמלותם) ובהרצאת דמים, ונכנסו לברית כדרך כורת ברית ע"י הדם שנחצה והיה חציו לה' שיכנס אל חיוב הברית מצדו וחציו על העם להכניסם בחיוב הברית מצדם, וישראל ששמעו דברי ספר הברית אמרו כל אשר דבר ה' נעשה וגם ונשמע מצות אחרות שיצוה עוד להבא. ויל"פ נעשה מ"ע ונשמע מל"ת, וחז"ל פי' נשמע על ההשכלה תחלה נעשה מבלי חקור אחר הטעם, ועי"כ נשמע להבין טעמי המצות וסודותיהם והוא רק שמה"ש משתמשים בו, המלאך הוא שליח לעשות דבר ה' וזה קיומו והיותו, ועצמותו הוא שהוא שכל נבדל משכיל בפועל, נמצא ע"י מעשהו נעשה שכל נבדל שהוא עצמותו, והנה התלמוד מביא לידי מעשה והמעשה הוא העקר ופרי התלמוד והתלמוד הוא השומר לפרי, ועז"א מה תפוח פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע:

לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה